

A hivatalos Magyarország és a Sarló. Jelentések a mozgalom vezető személyiségeiről

---

ILDIKÓ BAJCSI

The Official Hungary and the Sarló Movement. Reports on the Movement's Leading Figures

Keywords: Sarló, Hungary, diplomatic and police reports.

Az 1918–1920. évi államjogi változások után Csehszlovákiába került magyarság új értelmiségi generációjának legjelentősebb baloldali mozgalma kétségkívül a Sarló volt.² A két világháború közötti kisebbségi társadalom emblemikus tanáregyéniségének számító Krammer Jenő 1935-ben írott tanulmányában az elsők közt hívta fel a figyelmet arra, hogy az 1925-ben létrejött, Sarlót megalapozó prágai Szent György Kör túlmutatott a hagyományos ifjúsági egyesületeken, mert kezdettől fogva a kisebbségi helyzet alapkérdéseire kereste a választ, s ezzel hosszú időre kínált a népszolgálatként felfogható szerepvállalási, azonosulási mintákat a szlovákiai magyar kulturális elitnek számára: *„A Szent György Kör ifjúsági mozgalmában többet kell látnunk, mint szervezkedést kultúrfeladatok elvégzésére. Általa és különösen későbbi fejlődési fázisával, a regősmozgalommal életfolyamat indul meg, az itteni magyar értelmiség demokratizálódása. Ezen ne politikai jelszavak és célkitűzések hódítását értsük, mely végre is csak felületi jelenség lenne, hanem az eddigi kultúrhordező rétegnek, a középosztálynak lassú átítatódását népközelségből, paraszti sorból vagy legalább is környezetből, az értelmiség körébe növekedett fiatal erőkkkel.”* (Krammer 1935, 29. p.) A spontán kialakult öregcserkész-mozgalom tehát a szlovenszkói magyarok nemzetiségi és társadalmi problémáira igyekezett új megoldásokat nyújtani. Ez pedig összefüggött a „demokratikus” nemzetállam kisebbségpolitikájának kétarcúságával, valamint a kisebbségi keretek között felnőtt első generáció nemzeti identitásának és állampolgári lojalitásának dilemmáival.³

-
- 1 Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.
  - 2 Hasonló „ideológiai” mozgalom volt még a két világháború közötti időszakban a Prohászka Körök, mely keresztényszocialista keretek között szerveződött, programjában azonban sok mindenben a Sarlót tekintette mintának. Erről I. Bajcsi 2015a.
  - 3 Ehhez I. Szarka 2016, 169–176. p. A Csehszlovák Köztársaság demokratikus ellentéteiről I. Zemko 2010.

Mindezt aláhúzza, hogy a prágai, brünni és pozsonyi „csehszlovák” egyetemek mellett létrejött öregcserkészkört olyan jórészt falusi vagy kisvárosi környezetből érkezett fiatalok alakították, akik munkás-paraszti gyökerekkel rendelkeztek, vagy az államváltás következtében deklaszálódott középosztálybeli családból származtak.⁴ A fiatalság ebben az időszakban a csehszlovákiai magyar cserkészek összefogása mellett a kisebbségi magyar népi rétegek (a parasztok és a munkások) szociális problémáinak feltárására törekedett, regös- és falujárásokat szervezett.⁵

Az öregcserkészek által kezdeményezett 1928. augusztusi gombaszögi táborozásán laza mozgalomként jött létre a Sarló, amelyet megalakulásakor a hasonlóan gondolkodó fiatal egyetemisták szülőföldjükért, a felvidéki magyarságért tenni akaró csoportjai alkottak. A szerveződésen belül klasszikus értelemben vett egyesületi élet nem folyt.⁶ Utólag is igazat adhatunk Krammer Jenőnek, aki szerint a sarlósok „*elitcsoportként nem alkottak nagyszámú társaságot, s aktív tevékenységük néhány fiatal értelmiségi felkészültségét és lelkesedését dicsérte*”.⁷ A Sarló sohasem vált tömegmozgalommá, a mozgalomban meghatározó személyek köre hozzátvetőleg 15 fős csoportot jelentett.⁸

4 A deklaszálódás a szociológia szerint olyan státuszszüllyedés, mely egy csoport társadalmi lesüllyedésére, lecsúszására utal. Gyakran olyan veszteségélményként definiálják, mely komoly frusztrációhoz is vezethet az érintettek körében (Szilágyi 2012, Lévay 1993).

5 Fogarassy László a következőket jegyzi meg a regösmozgalmakról: „A cserkészek kijártak a magyar falvakba, s fölvéve a kapcsolatot a helyi értelmiségiekkel, mesédélutánra hívták a falusi gyerekeket, énekekkel és játékkal szórakoztatva őket. Rövidesen népszokásokat és népdalokat is jegyeztek fel, vázlatokat készítettek a népművészet remekeiről (Nemesszeghy Jenő), majd pedig gyűjtés útján könyveket szereztek, amelyeket falusi iskolai és közkönyvtáraknak ajándékoztak. A Szent György Körök, majd a Sarló által kiírt regösversenyeken a regösjárásokban kitűnt örsöket díszoklevéllel, könyvekkel ajándékozzák meg.” (Fogarassy 1992, 34. p.)

6 Balogh Edgár, a sarlósok (szellemi) vezetője visszaemlékezésében így ír erről: „Sohasem voltunk egyesület. Nem létezett sarlós alapszabály, nem hordoztunk tagsági könyveket, még csak tagdíjat sem szedtünk be.” (Balogh 1965, 362. p.)

7 (Bajcsi, kézirat) „Tulajdonképpen csak kevesen alkotják úgy, hogy mozgalmi életük széles körre kiható sugárzása inkább csak érdeklődőkre és lelkesedőkre szorítkozik, mint aktív résztvevőkre. Elég találó, a Sarló elakadásakor Keszler-Balogh Edgárnak szegezett vád: »Nyolc éven át mindig ugyanazt a húsz fiút szervezte!« Számbelileg kevesen voltak, de a mozgalomban érvényesülő lelki tényezők annál tanulságosabbak. Kik alkotják a Szent György Kör, majd regösmozgalom, végül a Sarló élcsapatát?» (Krammer 1935, 29. p.)

8 A Sarló első monográfusa, Cornelius Deborah amerikai történésznő szerint a Szent György Körre épült vezetőség körülbelül tizenöt személyt jelentett. Nekik volt központi szerepük a Sarló szervezésében. A kiemelt személyiségek nagy része Pozsonyból, valamint Érsekújvárból származott. Ezt egészítette ki a Szlovákia középső és keleti részéről a mozgalomba került néhány agilis fiatal. (Cornelius 1998, 19–56. p.) Cornelius kutatásai szerint az alapító tagok közé tartozott például a pozsonyi csoporthoz tartozó Keszler Balogh Edgár, Limbacher Peéry Rezső, Terebessy János, Brogyányi Kálmán, Ludwig Aurél és Varga Imre. Az érsekújvári alapító csapatból rekrutálódott többek között Dobossy Imre, Dobossy László, Horváth Ferenc és Jócsik Lajos. Ezenkívül meg kell említeni Vass Lászlót, aki Rozsnyóról származott, valamint nagyszaltnai Szaltnai Rezsőt, aki a hivatalos vezetésben nem vett részt. Az alapító tagok között viszont nincs jelen Balázs András, Berecz Kálmán, Ferencz László, Porzolt László és Bólya Lajos sem. Uo.

A gombaszögi indulást követően a magyarországi népi mozgalomhoz kötődő irányonaltól egyre inkább a baloldali szocialista ideológia irányába tájékozódtak. Ebben a soktényezős folyamatban meghatározó, ugyanakkor mégis ambivalens szerepe volt a Sarló főszerzőjének és ideológiai vezetőjének, Balogh Edgárnak.⁹ 1931-től egy részük ugyanis Baloghhgal együtt a marxista-kommunista eszmék felé fordult, ami nagyban hozzájárult a Sarló 1932 és 1934 közötti szétforgácsolódásához.¹⁰

A Trianon előtti Magyarországon született, de már jórészt Csehszlovákiában szocializálódott sarlós csoportról számos elemzés, szaktanulmány és adatközlés látott napvilágot. Ezek nagy részét azonban maguk a sarlósok írták főként a pártállami időszakban.¹¹ Mindenesetre a rendszerváltásig a mozgalomról többségében idealizált értékelések, politikailag elfogult munkák jelentek meg. Cornelius Deborah angol nyelvű doktori értekezésében ideológiailag elfogulatlan értékelést adott, de csak csekély mértékben támaszkodott azokra a levéltári forrásokra, amelyek révén árnyaltabb képet kaphatunk a mozgalom ideológiai változásainak soktényezős folyamatáról.¹² Ezt a hiányt kívánjuk ebben a tanulmányban pótolni azzal, hogy újonnan előkerült magyarországi diplomáciai és rendőrségi források alapján bemutatjuk a korabeli hivatalos Magyarország megítélését a Sarlóról. Természetesen hangsúlyozni kell, hogy különösen a gyakran elfogult – befeketítő szándéktól sem mentes helyi forrásokra támaszkodó – jelentéseket erős kritikával szükséges kezelni, hiszen céljuk sok esetben nem a szereplők reális értékelése, hanem éppen ellenkezőleg, a közéletben való diszkreditálása, a magyarországi kapcsolatok, utazások megnehezítése vagy éppen lehetetlenné tétele volt. Mint ahogyan hasonló óvatossággal és fenntartásokkal kell kezelni azokat a csehszlovák rendőrségi és közigazgatási jelentéseket is, amelyek a szlovákiai és kárpátaljai magyar ifjúsági mozgalmak megfigyelése alapján készültek. Forráselemző tanulmányunkkal ezért a sarlósok rövid ideig tartó baloldali kommunista orientációjának a reális megítéléséhez szeretnénk fontos magyarországi provenienciájú adalékokkal szolgálni. Mégpedig abban a reményben, hogy a 20. századi kisebbségtörténeti összképben rendkívül fontos és pozitív szerepet játszott nemzedék emlékezetét nem a szélsőséges meg-

9 Balogh Edgár (1906–1996): publicista, szerkesztő, etnográfus. A Sarló fő ideológusa és szervezője. Nagyrészt személyéhez kötődik a mozgalom marxizmusba vezetése. Már 1930-tól a kommunizmus mellett köteleződött el. Romániai illetőségére hivatkozva 1935-ben kiutasították Csehszlovákiából (Fónod 1997, 25–26. p).

10 Erről I. Bajcsi, 2015b.

11 A pártállami évek előtt született meg Jócsik „nemzedéki összefoglalója” (Jócsik 1939). A kommunista éra időszakában napvilágot látott, két világháború közötti időszakot idéző sarlós visszaemlékezések közé tartozik például Balogh Edgár Hét próba c. munkája 1965-ben, melyet később újra kiadtak (Balogh 1981), valamint Kovács Endre Korszakváltás c. műve (Kovács 1981). Ugyanebben az időszakban a generáció tagjainak tanulmányai alapján jelent meg az Ez volt a Sarló c. kötet (Sándor 1978). A rendszerváltást követő évekből pedig Peéry Rezső „visszaemlékező” munkáját kell kiemelni (Peéry 1994).

12 A disszertáció alapján adta ki Cornelius angol nyelvű könyvét a mozgalomról (Cornelius 1998).

közelítések – a kritikátlan rajongás vagy a parttalan gyűlölködés gesztusai és hangjai – fogják meghatározni.

A baloldali mozgalom ugyanis nemcsak a csehszlovákiai magyarság körében, de határon túli – magyarországi és erdélyi – ifjúsági mozgalmakra is hatással volt. A hasonló – népi és szociális szellemiségű és ideológiájú – magyarországi fiatalokkal, elsősorban a Bartha Miklós Társasággal és a Bethlen Gábor Körrel különösen jó viszonyt ápolt.¹³ A Horthy-korszak keresztény-nemzeti magyarországi politikai elitjei viszont kezdettől fogva gyanakodva figyelték az egyre inkább baloldali, végül kommunista irányba tájékozódó csehszlovákiai magyar egyetemista körök tevékenységét. Ezt igazolják azok az 1929 és 1939 között született konzuli és követségi, valamint rendőrségi jelentések, amelyek mostani elemzésem fő forrásanyagát képezik. A prágai követség és a pozsonyi konzulátus, illetve a magyarországi rendőrség jelentései azonban általában véve elfogultak és híven tükrözték a hivatalos konzervatív politika álláspontját a baloldali irányú kisebbségi mozgalomról.¹⁴

A népi mozgalom és a „faji triász” hatása és magyarországi kritikája (1925–1928)

Az 1925-ben megalakult Szent György Kör időszakában az öregcserkész-fiatalok elsősorban a magyarországi népi mozgalom felé tájékozódtak. 1927-től kezdődően viszont egyre határozottabban megjelentek körükben a baloldali-szocialista ideológiára mutató tendenciák. Ezzel párhuzamosan már ebben a kezdeti stádiumában sor került olyan konfliktusokra, amelyek a hivatalos Magyarországgal való viszony elmérgesedésére utaltak. Ezek a nézetkülönbségek elsősorban a fiatalok ideológiai tájékozódása kapcsán jelentek meg. Az egyik első ilyen ideológiai (irodalmi) háttérű támadás Magyarország irányából, Berzeviczy Albert részéről érte az egyetemista csoportot.¹⁵ Az

13 Balogh Edgár kiemelte visszaemlékezésében, hogy mindkét mozgalom közel állt ideológiájában a sarlósokhoz, mely a parasztkérdést és a szocializmus biztatásait is magán viselte (Balogh 1981, 153. p). Bartha Miklós Társaság: 1925-ben megalakult budapesti diákszervezetként működött. Vezetője Fábíán Dániel volt. A szervezet 1928 őszétől irodalmi alosztályt, szociálpolitikai bizottságot és falubizottságot működtetett, vitaciklust rendezett, majd 1929-től megindította az Új Magyar Föld c. folyóiratot. Bethlen Gábor Kör: A szegedi protestáns egyetemi hallgatók által 1921-ben megalakított, majd 1927-ben újjászervezett mozgalom. Elnöke Buday György volt. 1928-tól tanyajárásokat, majd 1929-től agrársettlemment mozgalmat szerveztek Magyarországon. (Ladányi 1995, Kiss–Vajda 2012, Papp 2012.)

14 Simon Attila ugyancsak megjegyzi az csehszlovákiai aktivistákról írt könyvében, hogy a hivatalos budapesti politikának főleg az ellenzéki magyar pártokkal volt kapcsolata. Az aktivista irányvonalat pedig „nemzetárulónak” bélyegezte, így aztán a hivatalos jelentések nem minden esetben megbízhatóak (Simon 2013, 13. p).

15 Berzeviczy Albert a Sáros megyei Berzevicén született 1853-ban. A Szabadelvű Párt vezető politikusai közé tartozott és jelentős történetírói munkássággal is rendelkezett. Vallás- és közoktatásügyi miniszterként működött Tisza István első kormányában. Később az MTA tagja, majd elnöke. Aktív szerepet játszott a trianoni Magyarország művelődéspolitikájának az irá-

1927-es konfliktus során a Magyar Tudományos Akadémia elnöke „becsehelteknek” nevezte a fiatalokat, hiszen véleménye szerint azok az Ady kultusszal a csehek érdekeit szolgálják.¹⁶ A Szent György Kör öregcserkészei számára ebben az időszakban irodalmi példaképnek számító Ady Endre mellett a magyarországi népi mozgalom két meghatározó alakja, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső jelentette a magyarországi mintát. Ez az úgynevezett „faji triász” az Erdélyi Fiatalokhoz hasonlóan a csehszlovákiai magyar fiatal értelmiség egy része számára is meghatározó jelentőségűnek számított.¹⁷

Balogh Edgár Szalatnai Rezsővel 1927 februárjában folytatott levelezésében először utalt a hivatalos magyarországi körök konzervatív álláspontjára, amely kritikusan értékelt a csehszlovákiai magyar egyetemi értelmiség szociális alapokon álló világnézetét.¹⁸ Balognak komoly dilemmát okozott az Ady Endre és Móricz Zsigmond ellen indított támadás. Erre hivatkozva utasította el a Szalatnai Rezsővel tervezett közös budapesti útját, kiemelve a „konzervatív” Magyarország irányában érzett fenntartásait és meghasonlását: *„Tehát Pestre, sajnos, most együtt nem mehetünk. Mert Pesten olyan államba botolnék bele, melyet minden új belátáson és józanságon keresztül mégis csak betegen, bolondosan, bűnösen szeretek. S ez a konfliktus sok az én gyengeségemnek. Most nem is tudnék oda menni. Ahol Móricz Zsigmondot árulónak nevezik. És Berzeviczyék Adyt akarják leócsárolni.”*¹⁹

Ezek a sorok azt is igazolják, hogy a fiatalok népi ideológiája szoros összefüggésben állt kisebbségi helyzetükből fakadó állampolgári dilemmáikkal és Magyarországhoz fűződő egyre ambivalensebb viszonyukkal. Magyarországtól való „eszmei” távolodásuk különösen megterhelő volt kisebbségi magyarokként, hiszen helyzetükből fakadóan Csehszlovákiával is komoly ellentétbe kerültek: *„Itt legalább a végsőkig teljes harmonikus lelkeimmel gyűlölhetek, mert akiket gyűlölöm kell gondolkodásomból kifolyólag, azokat az esztelen érzelmességem is vakon gyűlöl. Mert ütnek, az apámat öreggé,*

---

nyításában. Erről I. Berzeviczy 2015. Balogh Edgár visszaemlékezése szerint a prágai, pozsonyi magyar egyetemisták 1927 végén ellentétbe kerültek a csehszlovákiai magyar konzervatív politikai elittel a fiatalok által ápolt Ady-kultusz miatt. „Ez a csehszlovákiai Ady vita átcsapott Magyarországra is. Berzeviczy Albert, egyébként az olasz illetve a reneszánsz kultúra kitűnő ismerője, ellenben süket és vak volt a modern kérdésekkel szemben, minket becsehelteknek deklarált egy beszédében és megszólított azért, mert Ady kultuszunkkal mintegy a csehek érdekeit szolgáltuk. Valami fantasztikusan örült vád volt.” (M. Kiss 1981, 19–20. p.)

16 „A vádemelés éle a csehszlovákiai magyar ifjúság ellen irányult, most kaptuk meg a magunkét a Móricz-körútért is, s mindazért, amin a csehszlovákiai konzervatívok fingója már kicsorbult. Berzeviczy, a magyar reneszánsz ragyogásának s az abszolutizmus Magyar borulatának történetírója, ezúttal vaktában vagdalózott: azzal akarta visszaretteníteni a fiatalokat, hogy az Ady kultuszt a cseh hatóságok sugalmazzák a kisebbségi magyar ifjúság elnemzetietlenítése és az „anyaország”-gal való szembefordítása végett.” (Balogh 1981, 75–76. p.)

17 Ehhez ld. Vigh 2004, 64–72. p.

18 Szalatnai Rezső (1904–1977): irodalomtörténész, a Sarló mozgalom tagja. A kommunizmus-sal és a kommunista párthoz való csatlakozással nem értett egyet. A baloldali ideológia híveként szociáldemokrata nézeteket vallott. (Fónod 1997, 292. p.)

19 Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára. Szalatnai hagyatéék. Ms 4251/113.

reszketőssé, idegessé nyomják s társaimat is, engem is éheztetnek. S a nemzetemet nyomják.”²⁰ Balogh Edgár leveléből az is kiderült, hogy míg Csehszlovákia fölött érzelmeiktől mentesen és saját meghasonlása nélkül mondott ítéletet, amire a legfőbb okot családja és saját szociális helyzete szolgáltatta, addig Magyarországhoz erős érzelmi, kulturális szálak fűzték, ugyanakkor racionális szempontból már nem tudott azonosulni az „anyaországi” konzervatív kurzussal. Ezért Magyarország irányában erősebbek voltak politikai-ideológiai dilemmái.²¹

Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy a fiatalok baloldali irányváltásáig a magyarországi külképviseletek és kormányzati körök sem tekintették teljes egészében elítélendő és „ellenséges” mozgalomnak az öregcserkész-mozgalmat, bár már ekkor előfordult, hogy panaszt váltott ki a Szent György Kör tevékenysége.²² Az 1928-as évben például maga Szekfű Gyula is pozitívan értékelte a fiatalok Vetés c. röpiratát.²³

„A balra át” időszaka és a kritikus vélemények felerősödése (1928–1931)

A Sarló mozgalom 1928. augusztusi gombaszögi megalakulását követően fokozatosan eltávolodott a népi vonaltól és baloldali-szocialista irányba tájékozódott. Ez pedig okot adott a konzervatív irányvonalú Magyarországnak egyre kritikusabb vélemény megformálására a Sarló mozgalomról. Az anyaország elutasító álláspontja 1929-ben már egyre határozottabban megnyilvánult politikai körökben is. Mindezt legkorábban a pozsonyi konzul 1929. évi decemberi jelentése bizonyítja, amely kifogásolta a mozgalom „irredenta”-ellenességét és baloldali nézeteit. Bartók László pozsonyi magyar konzul már ekkor éles hangvételű véleményt fogalmazott meg a mozgalom baloldali vezetéséről – elsősorban Keszler Balogh Edgárról. Az elítélő hangvételű jelentés szélsőséges álláspontot képviselt és rendkívül negatív hangnemben írt a sarlósokról: „Rendkívül fanatikusak, gyűlölnék mindenkit, aki nem ismeri el őket. [...] Általában jel-

20 Uo.

21 Jól tükrözik ezt a kettősséget az alábbi mondatok: „Magyar kisebbségi diáknak feljutni Budapestre, ebben benne van a legszebb kielégülés öröme, mély lélegzetvétele. S valami horkanás és hőkölés is: csalódottság és ellenkezés keveréke. Itt jártam végre, ahol minden az én nyelvemen zeng, ahol irodalmi fedezete van utcának és hídnak és szobornak és panorámának, ismerős korok és képek cikáznak át a pillanatokon. S mégis mintha fakult őszi fény kapcsolna ki mélaságával a hars élet durvaságából. Talán a frontról hazalátogató katona ödöng így üres délutánokon, értelmetlenül és feldúlitan. Enyém minden, még sincs közöm semmihez.” (Balogh 1981, 70. p.)

22 Debreceni Déri Múzeum. Sarlós-gyűjtemény. (DDM SGy) DSX. 86. 1198. 1-8.

23 Erről Balogh Edgár a Hét próba c. visszaemlékezésében a következőket írja: „Aki A magyar állam életrajza megírásakor az állam Ding an sich-fogalmát ruházta fel szerves élettulajdonosságokkal, nem tagadhatta meg tőlünk, a nemzeti államból kiesett magyar fiataloktól, hogy agyunkban a faj vagy nemzet fantomját materializáljuk valóságból vett elemekkel.” (Balogh 1981, 132. p.)

lemző reájuk a magyar viszonyokkal való buzgó foglalkozásuk. De míg a legtöbb magyar az elszakított területeken a mai Magyarországtól a jobb jövőt várja, ők Magyarországhoz visszakerülni nem akarnak.”²⁴A konzuli jelentés a legnagyobb problémát tehát abban látta, hogy a fiatalok úgymond nem kívánták vissza a Trianon előtti viszonyokat. Ugyanakkor azzal is megvádolta a sarlósokat, hogy Baloghék teljes egészében elítélték a korabeli magyarországi politikai rendszert: „Az irredenta a legnagyobb bűn a szemükben. Állandóan a legdurvább kitételekkel támadják a mai magyarországi rendszert és a baloldali pártok uralomra jutásától várják ott a helyzet javulását. Közép-európai gazdasági közösségről álmodoznak, amely előbb-utóbb amúgy is megszüntetné a határokat, de jelenleg – szerintük – csak örülhetünk, hogy nem élünk Magyarországon.”²⁵Ahogy arra az idézet is utalt, a fiatalok vezetőségének nagy része ebben az időszakban valóban a baloldali ideológia felé orientálódott és a revíziós célok helyett egyfajta közép-európai államközösség (dunai-konföderáció) létrehozásáról gondolkodott, ami szerintük a kisebbségi problémák és a nemzetállami nacionalista problémák számára új megoldást nyújthatott volna.²⁶

24 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K63 1930-7/44 207/pol.

25 A konzuli jelentés a következőképp folytatódott: „Állandó érintkezésben állanak az itt élő emigráns zsidó írőkkel, akik állandóan védik őket lapjaikban, amelyek a kormány pénzén jelennek meg. Miért, ha tényleg becsületes magyar munkát végeznek, a cseh kormány tudja jól, mire költ. Leghívebb védelmezőjük Szalattnai Ráchel Rezső, akire jellemző, hogy a sarlósok maguk közt is sajtó prostituáltként neveznek, kifelé őt megtagadják, de minden éjjel együtt látható Kesslerrel és annak információi alapján írja a pozsonyi Napban a sarlósokat magasztaló, egyébként minden becsületes magyar megmozdulást lepiszkoló cikkeit. [...] Állandó összeköttetésben állanak, különösen cseh körökkel, ahol nem szűnnek meg Magyarországról lebirálóan beszélni, de viszont mindig példaképpen állítsák elének az oroszországi viszonyokat.” A Szalattnai Rezsővel szemben megfogalmazott hiperkritikus értékelés indokoltsága a megvádolt pozsonyi magyar értelmiségi egész életútja alapján erősen megkérdőjelezhető. Uo.

26 Balogh Edgár visszaemlékezése szerint az új nemzedék a kisebbségi problémák megoldására 1928 második felétől, de 1929-től már állandó témaként hangsúlyozta a nemzetállami elgondolásokkal szemben azokat a kelet-európai konföderációs elképzeléseit, melynek megvalósításában a kisebbségi magyarságnak közvetítő – „híd” szerepet szánt (M. Kiss 1981, 22–23. p). A fiatalok nemcsak Jászi Oszkárt, hanem Kossuth Lajost is példának tekintették dunai konföderációs elképzeléseikben. Boross Zoltán 1930 márciusában A Nap hasábjain írott Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék c. írásában azonban azt is kifejtette, hogy a 19. századi politikai elveitől eltérően a fiatalok saját helyzetükre vonatkoztatott dunai konföderációban gondolkodnak, mely az államkonföderáció helyett az egyes nemzetek – magyarok, románok és szlávok – között megvalósuló konföderációt jelentette (Boross 1930, 8. p). Vö. Boross Zoltán ugyanakkor A Duna – konföderációról c. írásában részletesen is kifejtette a sarlósok konföderációs elképzelését. A fiatalok két lépcsőben vélték megvalósítani a szövetséget. Az első rész a négy állam önkéntes államszövetségét jelentette volna. Az államszövetségnek volnának közös ügyei. Második lépésben konföderatív állammá alakulna át az államszövetség. DDM SGY DS. X. 86. 230. 2.

Miközben erre az időszakra vonatkozóan a pozsonyi magyar konzul számára a fő gondot a fiatalok baloldali orientációja jelentette. A Sarló ideológiájával kapcsolatos kettősségekre ezért hívta fel a külügyminiszter figyelmét 1929 végén.²⁷ Bartók konzul számára elfogadhatatlannak bizonyult, hogy a mozgalom egyértelműen baloldali szemléletet képviselt. Jelentéseiben a fokozatosan marxista meggyőződésűvé vált Balogh Edgár személyét emelte ki, akinek tehetsége által sikerül összetartani a különböző baloldali vonulatokat a mozgalomban.²⁸

A Sarló és a magyarországi kormány közötti kapcsolatok végleges megromlása az 1930. március 15-ei „koszorú-affér” után következett be. Két sarlós – Terebessy János és Varga Imre – a nemzeti ünnep alkalmából a dunai – magyar, szlovák, cseh, román, horvát, szerb – népek színeivel és vörös szalaggal díszített koszorút akart elhelyezni a pesti Petőfi-szobron, de a magyarországi rendőrség ezt megakadályozta.²⁹ Ezután a sarlósok Brogyányi Kálmánt küldték a két megbízott után, akinek azt javasolták, hogy végül Tánacsics Mihály sírjára tegye le a koszorút.³⁰ Brogyányit Farkas István szociáldemokrata országgyűlési képviselő is kikísérte a Kerepesi temetőbe, és a Tánacsics-sír talapzatára helyezték a koszorút.³¹

27 „Erről nyilatkozni igen nehéz, mert mindegyik más feleletet ad erre a kérdésre. Egyesek szerint különböző világnézetű haladó szellemű egyetemi hallgatók, mások viszont azt állítják, hogy egységes világnézetűek. Egyes belépni akaró fiúkat azzal utasítottak el, hogy világnézetük nem megfelelő és egyes túlzó kijelentéseket azzal támasztják alá, hogy az egész Sarló ezeket vallja.” MNL OL K63 1930-7/44 207/pol.

28 „A brünni ifjusági ankéton viszont Kessler kijelentette Törköly szenátor úrnak, hogy vannak köztük kommunisták, bár ő nem az, de ha ezt nyíltan bevallaná, elvesztené lába alól a talajt. A valóság azt hiszem az, hogy mind balfelé orientálódnak. Egyesek nagyon, mások kevésbé szélsőségesek és Kessler szervezőképességének és rábeszélő tehetségének sikerül mindig összetartani a különböző felfogásokat.” Uo.

29 Terebessy János (1907–1990): publicista. A Sarló vezető tagja volt. 1931 után a kommunista eszmék híve. Irányítója volt a Sarló ifjúmunkásokkal szervezett Vörös Barátság nevű szervezetnek. Koronatanú volt a kosúti csendőrtűzhöz kötődő Major István elleni perben. Később a trockista eszmékkel is rokonszenvezett (Fónod 1997, 321–322. p). Varga Imre (1910–1990): demográfiai, pedagógiai szakíró, történész. A Sarló mozgalom egyik alapító tagja. Később a Prohászka Körök tagja és az SZMKE körzeti, központi titkára. Nevéhez fűződik a Szülőföldem, Csallóköz c. 1977-es munka (Fónod 1997, 354–355. p). Balogh Edgár visszamemlékezésében a következőket írta a koszorúzás meghiúsulásáról: „Akadályba ütközhetek, mert távirat érkezett az ünnep előestjén, hogy a koszorúaszt a rendőrség nem engedélyezi, s kötelezvényt írtak velük alá, hogy a tervtől eltekintenek”. (Balogh 1981, 182. p.)

30 Brogyányi Kálmán (1905–1978): műkritikus és publicista. A Sarló vezető tagja volt. A Vetés c. sarlós röpirat szerkesztője. 1931-et követően konfliktusai adódtak a radikalizálódó mozgalommal. Nem csatlakozott a kommunista irányvonalhoz, inkább szociáldemokrata elveket vallott. 1938-at követően Szlovákiában maradt és a szélsőjobboldali ideológia irányába tájékozódott (Fónod 1997, 42. p).

31 Erről I.: DDM SGy. DS. X. 84. 247.1. Az esemény nagy visszhangot keltett és még a magyarországi parlamentben is szó esett róla Szcitovszky Béla belügyminiszter és Farkas István, szociáldemokrata politikus szöváltásaiban, aki interpellációt nyújtott be a koszorúzás megaka-

A koszorú-ügy következtében a fiatalokat – több sarlós írás szerint – kitiltották Magyarországról, ami azonban részigazság, melynek körülményeire a továbbiakban fogunk rávilágítani.³² Mindenesetre a koszorú-affért magyarországi diáktüntetések, valamint a sarlósoknak a magyarországi szervezetekkel beálló rövid „elhidegülése” követte. A diáktüntetést a jobboldali diákmozgalmak szervezték. A sarlósok személyes életében is változásokat okozott a botrányosnak minősített koszorúzási kísérlet. Például nagy valószínűséggel ennek az afférnak a következménye volt az is, hogy Vass Lászlót, a Sarló egyik vezető személyiségét és „magyarországi követét” kitiltották az Eötvös Kollégiumból. Vass a következőket írta Balogh Edgárnak 1930. július 4-ei levelében: *„Még Pestről kellett volna megírnom: az Eötvös Collegium Igazgatósága felsőbb utasításra hallgatva szeptember 1-től kizár tagjai közül (Konferencia határozat). Megokolás: egy olyan mozgalomban exponáltam magam, amelyet az állami hatóságok is hazaárulónak bélyegeztek. A határozatot hivatalosan nem adták át nekem. De a következőket tudtam meg egyik prof.-tól: a határozatot nem fogják nekem kézbesíteni, mert attól tartanak, hogy én azt felhasználva, a Sarló útján »kulturbotrányt« csinálnék.»*³³

A „marxista” Sarló mint nemzeti ellenség

1931-ben a hivatalos Magyarország számára egyértelművé vált a sarlós vezetők egy részének kommunista tájékozódása. Ezzel párhuzamosan a fiatalok anyaországi megfigyelése nagyobb hangsúlyt kapott.³⁴ Balogh Edgár kiemelte visszaemlékezésében,

---

dályozása miatt. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése alkalmából 1930. március 19-én, szerdán Farkas István ugyanis kérdőre vonta a kormányt, ezzel együtt a rendőrséget, mivel nem engedélyezte a Petőfi-szobor megkoszorúzását a fiataloknak. Sczitovszky Béla reagálva a szociáldemokrata képviselő szavaira a sarlósokról való kritikus véleményében kifejtette, hogy a mozgalomnak nincs jelentősége, és a cseh propaganda eszközeinek tekintette a fiatalokat (Balogh 1981, 140. p).

32 Balogh Edgár írja visszaemlékezésében: „Minket azonban, a Sarló vezetőit, egyszerűen kitiltottak Magyarországról. Nem kaphattunk többé vízumot. Igaz, hogy csehszlovák részről viszont útlevelet nem adtak többé.” (Balogh 1981, 212. p.)

33 A levél a következőképp folytatódik: „Ellenben nevelői állást szereztek nekem, szept. 1-től egy évi időtartamra. Mit tehettem volna? Amikor már Farkas Gyula is előre figyelmeztetett, hogy a június végi konferencián kicsapnak a Coll.ból. Belenyugodtam, a nevelői állást elfogadtam. Az igazgatóval nem vitatkoztam, hiszen még egy évem van az egyetemen. Láttad volna, mennyire fájtt örökre megválni a Collegiumtól [...] Mert nagyon megszerettem. Tanulmányi előmenetelem ellen semmi kifogásuk nem volt. Nem is lehetett. Nem baj! Lesz valahogy. Csak a gyomrom javuljon. Egyre kérlek: a Coll.-ból való kizárásomról sok szó ne essék köztetek, semmit sem szabad belőle csinálni, mert esetleg egész hátralevő életemet teszitek tönkre!!” DDM SGy. DSX 86.373.14. Vass László (1905–1950): újságíró és publicista. A Sarló meghatározó tagja és „budapesti követe”. Magyarországon folytatta egyetemi tanulmányait, az Eötvös Kollégium tagja volt. A Sarló és a magyarországi ifjúsági mozgalmak közötti kapcsolatok megszervezésében komoly szerepet játszott (Fónod 1997, 356–357. p).

34 „Megbízható részről nyert bizalmas értesüléseim szerint a szlovenszkoí »Sarló« nevű progresszív diákegyesület kapcsolatot tart fenn a párisi kommunistákkal és a »Sarló« három tagja,

hogy 1931 „az az idő, amikor már Gömbös Gyula magyar miniszterelnök a prágai magyar követség útján [...] rendszeresen tájékoztatta magát a csehszlovákiai Sarló működéséről”.³⁵ Ezt igazolja a követségi tanácsos 1931. áprilisi jelentése, amely szerint a sarlós vezetők Magyarországra való beutazásának ellenőrzése elsősorban az anyaországi diákság radikalizálódásának megfékezése érdekében vált fontossá: „Miután valószínű, hogy a »Sarló« egyesületnek a magyarországi radikálizmusra hajló diákság körében exponensei vannak, célszerű volna a »Sarló« vezető tagjait magyarországi utazásuk alkalmával erős megfigyelés alá helyezni. A »Sarló« legjelentősebb tagjai Keszler-Balogh Edgár, Terebessy János, Limbacher Rezső, Jócsik Lajos, Dobossy Imre, Horváth Ferenc, Brogyányi Kálmán egyetemi hallgatók.”³⁶ A jelentésből az is kiderült, hogy a megfigyelték személyét elsősorban azok a sarlósok adták, akik 1931-ben a kommunizmus irányába orientálódtak.³⁷ Közéjük tartozott Porzsolts László is, akit szintén kommunista agitátorként tartottak számon a beszámolók.³⁸ Egy későbbi jelentés

---

nevezetesen Terebessy János, Brogyányi Kálmán és Peéry nevet /anya neve/ gyakran használó Limbacher Rezső nevű pozsonyi diákvezér, aki a »Sarló« című progresszív diákegységnek egyik legaktívabb tagja, az elmúlt évben Párisban voltak azon állítólagos célból, hogy ott kommunista agitátor kurzust végezzenek.” MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

35 Balogh Edgár ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy véleménye szerint leginkább a mozgalomban megerősödő szocialista-kommunista „kulcsszerep” lehetett Gömbösék számára mérvadó a szomszéd állam magyar mozgalmának megfigyelésével kapcsolatban, mely szerint egyúttal belejátszott Budapest kisebbségi magyar politikával kapcsolatos tevékenységébe (Balogh 1981, 333. p).

36 A sarlósok Magyarországgal kapcsolatos terveire külön felhívta a figyelmet a jelentés. Brogyányi Kálmán személyével kapcsolatban például megjegyezte, hogy Magyarországon tervezte folytatni a tanulmányait. A Sarlóból való kiválása pedig „csupán azt célozza, hogy Magyarországon leendő elhelyezkedése alkalmával erre hivatkozhasson, a valóságban azonban állítólag feladata lesz egy még szorosabb összeköttetés megteremtése a »Sarlósok« és a magyarországi radikális diákság között”. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931. (Limbacher) Peéry Rezső (1910–1977): publicista és kritikus. A Sarló vezető tagja. 1930-tól ő is a kommunizmus irányába fordult. 1933-ra azonban Zsolt Lászlóval együtt kilépett a pártból (Fónod 1997, 250–251. p). Jócsik Lajos (1910–1980): szociológus, publicista, író. Szintén a kommunista elköteleződésű sarlósok közé tartozott az 1930-as évek kezdetén. Ő is párttag volt. 1934-től azonban ő is eltávolodott a marxizmustól. Dobossy Imre (1908–1981): publicista. A Sarló vezető tagja volt. A mozgalmon belül főként kisebbségpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Később ő is a kommunista irányba tájékozódott (Fónod 1997, 67–68. p). Horváth Ferenc (1907–1990): publicista, szociológus. A Sarló vezetői közé tartozott. Balogh Edgárt követően ő volt a mozgalom elnöke. Ő is a kommunista irányvonalat követte. (Fónod 1997, 126–127. p).

37 A követségi tanácsos egyúttal utasította a külképviseleti hatóságokat, hogy az említett sarlósok vízum iránti kérelmét a nagykövetségre felterjesszék. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

38 A jelentés a megfigyelték – a Porzsolts fivérek – családi körülményei és magyarországi kapcsolatai mellett elsősorban azok kommunista előéletével foglalkozott: „[...] bizalmas értesülés szerint Dr. Porzsolts Aladár pozsonyi ügyvéd fiai: Dr. Porzsolts László és Imre Prágában kommunista

alapján a megfigyelt sarlósok névsora ugyanakkor Ferencz Lászlóval egészült ki.³⁹ Az említett személyek nemcsak ideológiailag, politikailag is elköteleződtek a marxizmus irányában és 1931 után mindnyájan a Csehszlovák Kommunista Párt tagjaivá váltak.⁴⁰

A fenti – marxista irányba tájékozódó – sarlósokat a magyarországi külképviseleti szer-
vek ebben az időszakban a legaktívabb tagoknak tekintették. A jelentések a fiatalok sze-
mélyes tulajdonságai mellett információt adtak azok családi körülményeiről, foglalkozásá-
ról, és kommunista irányú tevékenységüket is jellemezték. Balogh Edgár mellett a „legve-
szedelmesebb” sarlósnak Jócsik Lajost tekintették, akiről megjegyezték, „*Brünnben egy
gyűjtés alkalmával kijelentette, hogy addig nem ad, amíg minden templomból nem lesz
istálló*”.⁴¹ A fenti személyeken kívül a sarlós megfigyelték között szerepelt még Dobossy
László, akinek Magyarországra való beutazási kérelmét 1932-ben elutasították.⁴²

A sarlósok ellenőrzését nemcsak a fentiekben jelzett – párizsi kommunistákkal léte-
sített – kapcsolataik húzták alá, de azok az információk is, miszerint összeköttetésben
álltak Moszkvával, hiszen „*a »Sarló« című progresszív diákegyesület helyiségének címé-
re már hónapok óta járnak a Szovjetországra magyar nyelven megjelenő orga-
numok, így többek között a Moszkvában megjelenő »Sarló és Kalapács« című lap [...]*”.⁴³

---

agítátorok. Nevezetteknek Komárom-Újszőnyben birtokuk van és ide át szoktak járni. Dr. Porzolt László 1908-ban született és a prágai Károly egyetemen szerzett doktori oklevelet, öccse Imre pedig 1909-ben született, orvos és egy ízben Prágában rövid időre le is volt tar-
tózatva, miután egy kommunista tüntető menetben zászlót vitt.” MNL OL K 149 651.f.2./1939-
1-9318. Res 5086/1931. Porzolt vagy Zsolt László (1906–1970): szociológus, publicista. A
húszas évek végén bekapcsolódott a Sarló munkájába és a kommunista ifjúsági mozgalomba.
Később a trockista irányvonalat követte. 1933-ra kilépett a kommunista pártból. (Szlovákiai
Magyar Adatbank. A [cseh]szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napja-
inkig. <http://adatbank.sk/lexikon/porzolt-laszlo-zsolt-laszlo-lars-porsholt/> [2017. 01. 20.]

39 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 2522/pol. 1931. Sarlósok. Dobossy Imre és László,
Ferencz László és Porzolt László. 1931. VI. 8. (1288.) Ferencz László (1909–1979): publi-
cista, lapszerkesztő. A Sarló egyik legbaloldalibb vezetőségi tagja. A mozgalom megszűnése
után a CSKP funkcionáriusa lett (Fónod 1997, 88. p).

40 Itt azonban meg kell jegyezni, hogy Balogh Edgár rendezetlen állampolgársága miatt hivata-
losan nem lehetett a CSKP tagja. Sándor László levele Boross Zoltánnak DSX. 86. 1154. 1.
A Csehszlovák Kommunista Párt történetéhez I. Rupnik 2002.

41 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Másolat a 2522/pol.-1931. számhoz.

42 Dobossy budapesti múzeumi könyvtárakat szeretett volna meglátogatni és egy hónapig
kívánt Magyarországon tartózkodni. Ehhez I. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318.
6056/pol. Dobossy László (1910–1999): irodalomtörténész, szótáríró és műfordító. A Sarló
vezető tagja, 1931-et követően pedig a prágai csoport vezetője. A mozgalmon belül elsősor-
ban pedagógiai kérdésekkel foglalkozott. Sarlóként a kommunista ideológia irányába tájé-
kozódott. (Fónod 1997, 67–68. p).

43 „A pozsonyi m. kir. konzulátus jelenti, hogy bizalmas értesülései szerint a »Sarló« című prog-
resszív diákegyesület helyiségének címére már hónapok óta járnak a Szovjetországra
magyar nyelven megjelenő organumok, így többek között a Moszkvában megjelenő »Sarló és
Kalapács« című lap, amelynek a szerkesztősége a Nikolskaja 10. szám alatt van.” MNL OL K
149 651.f.2./1939-1-9318. 2315/Pol.1931.

A sarlósok moszkvai kapcsolatait az 1931. július 15-i pozsonyi konzuli jelentés is hangsúlyozta. Bartók László konzul ugyancsak felhívta a külügyminiszter figyelmét a baloldali fiatalság nemzetközi tevékenységére. Véleménye szerint a sarlósok erdélyi, berlini, bécsi és moszkvai utazásainak érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni.⁴⁴ A konzul ugyanazon jelentésében arról informálta a külügyminisztert, hogy Érsekújvárott kialakulóban van a kommunista irányvonalú Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői bázisát érsekújvári származású sarlós vezetők adják: *„Eddig még nem ellenőrizhetett információm szerint Érsekújvárott állítólag alakulóban van a Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői Dobossy Imre és László, Jócsik Lajos és Balázs András volnának.”*⁴⁵

A Szovjetunió Barátainak Köre

A sarlósokkal kapcsolatos jelentések egy része 1931 második felétől a Szovjetunió Barátok Köre nevű mozgalomban kifejtett tevékenységüket forszírozta. Az új szélső-baloldali ifjúsági szerveződés megalakulásának hírért 1931. július 17-én megerősítette Bartók László konzul. A leírás alapján az 1931. július 15-ei alakuló gyűlésen kb. 200 személy volt jelen. Az értelmiségiek közül kiemelte a sarlós nemzedék kommunista irányultságú tagjait: Horváth Ferencet, Jócsik Lajost, Dobossy Imrét, Balogh Edgárt, Terebessy Jánost és Berecz Kálmánt.⁴⁶ A jelentés egyúttal rámutatott a szervezet elzárkózására a politikától, melyet azonban formálisnak értékelt. Kifejtette, hogy Horváth Ferenc az egyesület alapszabályát ismertette *„hangsúlyozva annak teljes politikai mentességét, mert az egyesület célja csupán a szovjetoroszországi események és fejlődés tudományos alapon való ismertetése. Mindamellett azonban ez a kijelentése nem zárta ki azt, hogy a másik mondatában már propaganda hangokat eresszen széjjel”*.⁴⁷

A mozgalom Sarlóval való összefonódására utalt az is, hogy az egyesület elnöke Horváth Ferenc lett, aki ez időben a Sarló elnöki tisztségét is ellátta, titkárrá pedig Jócsik Lajost választották. Ezenkívül a tiszti karba beválasztották Dobossy Imrét és Berecz Kálmánt is. Az alakuló közgyűlésen Balogh Edgár szintén jelen volt, aki ekkor már a Sarlóban sem vállalt vezető funkciót rendezetlen és bizonytalan csehszlovák

44 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 169/pol.-1931.

45 Itt jelenik meg először Balázs András neve, akivel kapcsolatban a jelentés melléklete megjegyzi, hogy addig még nem szerepelt a sarlósok nyilvántartásában. Uo. Balázs András (szül. 1911.): publicista, szavalókórus-vezető. A Sarló vezetőségi tagja. A kommunista ifjúság munkások kulturális és sportéletével foglalkozott, tapasztalatait a Vörös Barátságban hasznosította. A »szovjet barátok egyesületét« a baloldali irányba radikalizálódó érsekújvári fiatalság alakította meg 1930-ban. Betiltották, majd 1934-ben újra megalakult. (Pálenyik–Pék 1971)

46 Berecz Kálmán (1907–1983): politológus. Vezető tagja volt a Sarlónak. 1931-ben kommunista irányban tájékozódott (Fónod 1997, 34. p).

47 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3221/pol. 1931.

állampolgársága miatt.⁴⁸ Az új egyesületről a jelentés éles kritikát fogalmazott meg. Kiemelte az egyesület zsidósággal való kapcsolatait és rámutatott, hogy Csehszlovákiában „ennek az egyesületnek [...] megvan a működési tereuma, amennyiben van egy-két értelmes kommunista ifjúmunkás és egy-két tucat mindent tudnivaló és az undokságokban kéjelegni akaró tacszó zsidó fiú, aki oly buta és unintelligens, hogy minden új alakulatban részt vesz, hogy ezen tulajdonságát eltakarni képes legyen”.⁴⁹ Később kiemelte Horváth Ferenc és az új szervezetben szerepet vállalt többi sarlós kommunista elkötelezettségét, megingathatatlanak és szilárdnak mondott meggyőződését: „Azt megállapíthatom, hogy az új generáció, Horváth és társai már mind meggyőződéses kommunista és alig-alig fog sikerülni ezeket már ebben az elvükben megingatni és nehéz megakadályozni, hogy az ifjúság közül ne vonjanak mind magukhoz egy-kettőt.”⁵⁰

A pozsonyi magyar királyi konzul érsekújvári bizalmi emberének 1931. augusztus 5-ei jelentése már arról adott számot, hogy a Szovjetunió Barátainak Köre heti rendszerességgel tart üléseket Érsekújvárott. Az állandó résztvevők között jelen volt a fentiekben már említett Horváth Ferenc, a két Dobossy fivér, valamint Jócsik Lajos.⁵¹ Ezenkívül a jelentés szerint kb. 30-40 kommunista munkás, egyetemi hallgatók és érettségizett lányok – pl. a sarlós Szporny Anikó – vett részt a szervezet ülésein.⁵² A fiatalok az újvári híradás szerint „a gyűléseken előadásokat tartanak, szavalnak, a kommunista helyzettől vitatkoznak”.⁵³

A jelentés emellett megemlítette egy hasonló pozsonyi szovjetbarát társaság megalakulásának a tervét is. Annak szervező munkáját Balogh Edgár és Terebessy János végezte. A pozsonyi csoportról a következőket jegyezte meg: „A megalakulandó társaság tagjai mindennap este összejevetelt tartanak a Stefánia-kávéházban. A tagok legnagyobb része 17-22 közötti fiatal emberek és leányokból áll. Neveiket igyekezni fogok

48 A Szovjetunió Barátainak Körével kapcsolatos jelentés egyúttal röviden ismertette az egyesület programtervét, amelyen belül heti rendszerességgel szerepeltek vitaestélyek, mozielőadások és szavalóversenyek. A jelentés szerint az alakuló ülésen szinte az összes sarlós részt vett. Mindenesetre a kommunizmus felé orientálódó Balázs András jövőbeli tevékenységét is megemlíti az írás, aki az ülés idején épp Berlinben tartózkodott. Ezenkívül Terebessy János is jelen volt az ülésen. Végül „a társaság Kassák Lajos estjére vonult, ott Keszler, Jócsik és Horváth bocsátkoztak vitába Kassákkal és állítólag Kassák teljesen kapitulálni volt kénytelen az ő érvelésük súlyától”. Uo.

49 Uo.

50 Uo.

51 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3340/pol. 1931.

52 A Szovjetunió Barátainak Köréből a következő lányokat említi: „A leányok közül többen tagjai már az újvári kommunista pártnak, így többek között Gombos Lili (városi mérnök leánya), Ragányi Lili (volt magyar vasutas joghallgató leánya), Fuchs Kató (gazdag újvári gabonakereskedő leánya), Fülöp Ágnes (biztosítási ügynök érettségizett leánya), Fürst Anna (biztosítási tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató) és Sporny Anikó (adóhivatali tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató).” Uo. Szporny Anikóról bővebben I. Turczel 1988.

53 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3340/pol. 1931.

*megállapítani.*⁵⁴ Ugyanakkor Hoffmann prágai követségi titkár 1931. szeptemberi jelentésében nem tulajdonított nagy jelentőséget a Sarlónak. Megjegyezte, hogy a magyar ifjúság gondolkodása általában véve nemzeti.⁵⁵ A sarlósok mozgalmát pedig átmeneti „kilengésnek” tekintette, amelyet a német nemzeti szocializmussal kapcsolt össze: „Az ifjúsági mozgalmak egyes kilengései nem vehetők túlságosan komolyan, tény, hogy pl. a Sarló Ifjúsági Egyesület egyes tagjainak gondolkodása bolsevistának vagy kommunistának nevezhető. Általánosítani azonban nem lehet és benyomásom az, hogy ezek a szélsőségesek inkább a német nemzeti szocialista/Horog kereszt/ fel-fogáshoz állanak közel, semmint az orosz bolsevizmushoz. Ezt talán ők maguk sem tudják.”⁵⁶ A jelentés a Sarló és a nemzetiszocialista irányvonal közötti párhuzamokat ugyanakkor semmilyen konkrét bizonyítékkal nem támasztotta alá. A sarlósok korabeli írásaikban pedig egyértelműen elhatárolódtak a nemzetiszocialista jellegű szélsőséges ideológiától.⁵⁷

A sarlósok értékelése a mozgalom felbomlásának időszakában

Az 1932 és 1934 közötti időszak már egyértelműen a Sarló felbomlásának jegyében telt el. Közben a csoport tagjainak egy része ebben az időszakban nyíltan a kommunista ideológia irányába fordult, mások nem kívántak azonosulni sem a marxizmussal, sem a kommunizmussal. Ugyanakkor a szélsőbal irányába tájékozódó fiatalok sem voltak egységesek: néhányan a Trockizmus iránt érdeklődtek, míg mások az 1929-es „bolsevik fordulat” után – a Klement Gottwald által fémjelzett dogmatikus pártvezetéssel szembeni ellenérzések hatására – távolodtak el a marxizmustól. Sokan közülük praktikus okok miatt váltak ki a Sarlóból. Mindez azzal is összefüggött, hogy a sarlósok egyre erősebb megfigyelésnek voltak kitéve a magyarországi külügyi képviselő és a csehszlovák rendőrségi hatóságok részéről, amit az általunk feltárt magyarországi anyagok is alátámasztanak.

54 Uo.

55 „A felvidéki magyar értelmiségnél az ifjú magyar nemzedék sorsa és gondolkodása iránt is érdeklődtem. A magyar ifjúság anyagi helyzete általában nagyon szomorú. Elhelyezkedési lehetősége csekély. Mint a magyar lakosság gondolkodása általában, úgy az ifjú intelligenciáé is erősen nemzeti.” MNL OL K 63 – 1931 – 7/43. t. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz. Ahogyan Hoffman jelentése is utalt a magyar ifjúság anyagi nehézségeire, úgy a prágai diákmenzán uralkodó állapotok kapcsán a királyi konzul is megjegyzi, hogy mindezt a Sarló és a Munkaközösség is felhasználja. MNL OL K63 1932.7/43 t. (45 cs.) 2808/pol. 1932.

56 MNL OL K 63 – 1931 – 7/43. t. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz.

57 Például Balogh 1930, 3. p. Uő. 1932, 19–27. p. Bár azt is hozzá kell tenni, hogy 1938 után a volt sarlósok közül néhányan – Duka Zólyomi Norbert, Ludwig Aurél és Brogyányi Kálmán – a Magyar Párt (Magyar Párt) németbarát és nemzetiszocialista vonalához csatlakoztak. (Simon 2015, 48. p.) Duka Zólyomi Norbert (1908–1989) a Sarló vezetői közé tartozott, később vezető tagja volt a Magyar Munkaközösségnek. 1938 után az MP németbarát vonalát képviselte Ludwig Auréllal (1905–1981) együtt, aki alapító sarlósnak számított. (Fónod 1997, 70–71. p., 188. p.)

1932. július 30-án a pozsonyi magyar királyi konzulátus kiemelte a csehszlovák állam törekvéseit a kommunista megmozdulások ellen.⁵⁸ Ez minden bizonnyal összefüggött a gazdasági válsággal, mely 1931–32-ben erősen érezte hatását a Köztársaságban. Külön hangsúlyozta a csehszlovák hatóságok Sarlóval szemben tanúsított magatartásának változásait: „A hatóságok, amelyek védőszárnyai alatt a »Sarló« elnemzetietlenítő munkáját a magyar ifjúság körében megkezdte, most látzólag már észbe kaptak és rájöttek, hogy az egyesület tulajdonképpen milyen romboló munkát végez.”⁵⁹ Ezzel kapcsolatban külön kitért Balogh Edgár küszöbönálló kiutasítására Csehszlovákiából, amelyre rövidesen valóban sor került.⁶⁰ Balogh esetleges magyarországi letelepedése és úti okmány kérelme kapcsán pedig egyértelműen elutasító álláspontra helyezkedett: „Ez esetre mindenesetre célszerű volna nevezett esetleges magyarországi letelepedését megakadályozni. Amennyiben a konzulátushoz fordulna, úgy akár útlevél, akár vízum iránti kérelmét meg fogom tagadni. Egyben tisztelettel értesítem Nagyméltóságodat, hogy egyidejűleg utasítom a bécsi m. kir. követséget fentnevezett úti okmány vagy láttamozás iránti kérelmének elutasítására.”⁶¹ Balogh Edgár áttelepülésének lehetőségét felerősítette a fentiekben már említett bizonytalan állampolgársága, ami folyamatos zaklatásokhoz vezetett a csehszlovák rendőrség részéről.

A csehszlovák hatóságok sarlósokkal szemben tanúsított magatartásának megváltozását igazolják a követségi tanácsos által írt 1932. szeptemberi beszámoló a Sarló 1932. évi tevékenységéről. Ezek szerint a mozgalom korábban a csehszlovák rendőri szervek passzivitásának köszönhetően „veszedelmes és mind messzebb elágazó tevékenységet fejthetett ki”.⁶² A követségi jelentések kiemelték a megváltozott, szigorúbb csehszlovák hozzáállást a sarlósok kommunista irányultságával szemben: „Legújabbán prágai utasításra a cseh hatóságok erélyesebben kezdenek a »Sarló« ellen fellépni, főleg mert a katonai szolgálatra bevonult magyar fiatalok részén észrevehető volt a kommunista propaganda hatása, s összeköttetéseiket továbbra is fenn tartották.”⁶³ Szintén a csehszlovák hatóságok hozzáállásának változását igazolja a

58 „Van szerencsém Nagyméltóságod szíves tudomására hozni, hogy a pozsonyi m. kir. konzulátus a következőket jelenti: »Prágai utasításra a szlovenszkói hatóságok az utóbbi időben egyre erélyesebben lépnek fel a kommunisták és kommunista tüntetők ellen. E téren Prága jó példával jár elő, ahol minap már a vörös szakszervezeti tanácsot is feloszlatták.«” MNL OL K 149 651. f.2/1932-5-7191 4783/pol. 1932.

59 Uo.

60 „Erre lehet következtetni azon intézkedéséből, amely Keszler-Balogh Edgárnak, a Sarló vezetőjének a kiutasítására vonatkozik. Keszlernek nincsen állampolgársága, s ha az érdekében tett intervenciók hatástalanok maradnak, úgy minden bizonnyal kényszerülve lesz Pozsonyból távozni.” Uo.

61 Uo.

62 MNL OL K 149 651.f.2/1937 - 7 - 7328 5595/pol. 1932.

63 Uo.

pozsonyi rendőrség házkutatása a Sarló és a kommunista párt helyiségeiben, valamint a Szovjetunió Barátainak Körének feloszlata.⁶⁴

A mozgalom tagjainak magyarországi megfigyelése szintén folytatódott 1932 után, ami gyakran Magyarországra való beutazásuk tiltásával járt együtt. 1933-ban például Porzsolt Imrét és testvérét, Porzsolt Lászlót folyamatosan ellenőrizték.⁶⁵ 1934-ben pedig Dobossy Imre magyarországi – elmondása szerint ártatlan szórakozásra és kirándulásra irányuló – útjával kapcsolatosan merültek fel nehézségek.⁶⁶ Dobossy a Magyar Királyi Konzulátushoz 1934 júniusában küldött kérelmében kifogásolta a személye ellen irányuló beutazási tilalmat és felháborodva kérte ki magának a konzulátus vádja- it: *„A legnagyobb megdöbbenéssel fogadtam a pozsonyi m. kir. konzulátus azon közlé- sét, hogy számomra vízumot nem adhat ki.”*⁶⁷ Ez után hangoztatta, hogy a diákmozgal- makkal és politikai mozgalmakkal nem áll kapcsolatban: *„Sejtelmem sincs róla, mi lehet ezen intézkedés oka: hiszen évek óta nemcsak, hogy a diákmozgalmakban sem- miféle részt nem veszek, de semmiféle politikai mozgalommal nem állok sem direkt, sem indirekt összeköttetésben.”*⁶⁸ Dobossy hangsúlyozta, hogy nemzeti érzései szem- pontjából igaz magyarnak vallja magát: *„Rendkívül elszomorít [...], hogy akkor, amikor magyar szempontból fölöttébb kétes elemek vígan utazhatnak Magyarországra, én, akinek igaz magyarságában senki, aki ismer, nem kételkedik: nem mehetek oda.”*⁶⁹ Majd arról fejtette ki véleményét, hogy a Magyarországra való eltiltás éppen a határon

64 „Az elmúlt napokban a pozsonyi rendőrség házkutatást tartott a »Sarló« és a kommunista párt helyiségeiben, s ezen felül végérvényesen feloszlatta a »Szovjetunió Barátainak Körét« /lásd múlt évi 3139/Pol. 3221 Pol. És 3340/Pol. számú átirataimat/melynek Prágában Belügyminiszternek. Uo. Ugyanakkor a pozsonyi tartományi hivatal 1932. januári jelentései a baloldali orientáció erősödésével együtt is pozitívan értékelték a sarlósok tevékenységét, miszerint bármilyen irányba is fejlődik tovább a mozgalom, elvitathatatlan, hogy hozzájárult az új magyar generáció ideológiájának megteremtéséhez, amelyet az apák generációja igye- kezett a legextrémebb nacionalista módon „kinevelni”. Azt is hozzátette, hogy a Sarló érde- mét fokozza, hogy a fiatalok külföldön új, demokratikusabb horizontot nyitottak a magyaror- szági kormány nagyon éles kritikájának ellenében is. DDM SGy. DSX. 86. 1198. 1-8.

65 Ehhez I. például: MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 157/2.res.1933.sz., MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Res 7418/1933., MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 7052/1933.res.

66 „Alulírott azon tiszteletteljes kéréssel fordulok a Magyar Kir. Konzulátushoz, hogy jelen kérel- memet a Magyar Kir. Külügyminiszteriumhoz előterjeszeni szíveskedjék, ahol is tisztelettel kérem, Méltóztassék számomra Magyarországra való beutazást 1934. július 1.-én 1 napra Esztergomba s július hó folyamán 3 napra Budapestre engedélyezni. Egyúttal kötelezem magam, hogy ezen utam pontos idejét 8 nappal annak megkezdése előtt a M. Kir. Konzulátussal Pozsonyban közölni fogom. Utaim célja: részben szórakozás / Esztergomban strandfürdő/ részben rokonlátogatás és nyári kirándulás /Budapest/.” MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Melléklet a 4964/Pol. 1934. számhoz.

67 Uo.

68 Uo.

69 Uo.

túli magyarság és az anyaországi magyarok közötti konfliktusokat erősíti.⁷⁰ Dobossy Imre beutazási problémáival kapcsolatban ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy abban minden bizonnyal közrejátszott a Szovjetunió Baráti Körében aktív szerepet vállaló Szporny Anikóval kötött házassága, amelyre ebben az időben került sor.⁷¹

Az 1934-es követségi jelentések ugyanakkor már nem minden esetben minősítet-
ték egyértelmű marxista tevékenységnek a sarlósok működését, jelezve, hogy a cso-
port ideológiájában komoly változások mentek végbe. Ezt igazolja Dobossy Imre szemé-
lyének leírása, akiről a követségi tanácsos megjegyezte, hogy „*újabban teljesen vissza-
vonult minden politikai tevékenységtől. Jelenleg 26-27 éves. Van egy öccse: Dobosi
(sic) László, aki a csehszlovák kommunista párttal szakítva, jelenleg cseh aktivista vize-
ken evez és a pozsonyi »Magyar Újság« szerkesztésében – valószínűleg álnév alatt részt
vesz.*”⁷² A fent említett többi személlyel kapcsolatban pedig hangsúlyozta, hogy azokat
a követség nyilvántartja és róluk lehetőség adtán jelenteni fog.⁷³ A jelentések ugyanak-
kor nagyon gyakran rávilágítottak a fiatalok életében bekövetkezett változások motivá-
cióira is, amelyet az elhelyezkedésükkel kapcsolatos gondokban jelöltek meg. Jócsik
Lajosról például megjegyezték, hogy ügyvédjelöltként próbált elhelyezkedni
Érsekújvárott, „*mivel azonban fizetéshez ily módon nem juthatott, lévén Érsekújváron
az ügyvédjelöltekben főlöslég, csak formailag nyert felvételt, megélhetését a
Pozsonyban megjelenő »Magyar Újság«-nál találta meg részben, ahol cikkeit elhelyezi.
A pozsonyi Magyar Újság Dzurányi László szerkesztésében jelenik meg. Beneš és
Hodža lapja és közvetve a Légio bank finanszírozza. Irányzata nyíltan revízió ellenes és
antihungarista.*”⁷⁴ Dobossy Imrével ellentétben az aktivista újság szerkesztésében részt
vállaló Jócsik Lajost 1934-ben politikai szempontból még mindig megbízhatatlannak
ítélték. Ezt pedig fokozta a Szovjetunió Baráti Körhöz kötődő baloldali működése. A
jelentés rámutatott Jócsik szervezőtevékenységére, aki az egyesület további kiépítését
szorgalmazta: „*Jócsik Lajos dr. a Szovjetunió baráti egyesülésének tagjai sorából ki
nem lépett, hanem ellenkezőleg, Mangler Jenő elektrotechnikai mérnökkel az egyesü-
let fejlesztését és kiépítését határozták el. – Ezen cél elérése érdekében Mangler Jenő
öccsét, Mangler Gyulát, ki vegyész mérnök Kassán a »Petrix« villanyelem gyárban, felke-
reste dr. Jócsik Lajossal, a kassai egyesület megalakítására vonatkozó dolgok megbé-
szélése végett. Ezen tárgyalásuk eredménye még ismeretlen.*”⁷⁵

70 „Mivel meggyőződésem, hogy ilyen intézkedések, melyek jóhiszemű magyarokat s éppen a fiatal-
ságot a Magyarországra való utazástól eltiltják, éppen ellenkező hatást váltják ki, mint amit
céloztak s az itteni és odaáti magyarság közti szakadékot ok nélkül mélyítik: remélem, hogy a M.
Kir. Külügyministerium indokolt kérelmemnek előzetes információk alapján helyt ad.” Uo.

71 Ehhez l. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 64/1934.

72 Ehhez l. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 5089/Pol.1934. Az aktivizmushoz bővebben
l. Simon 2013.

73 A budapesti rendőrfőkapitány, Kováts István 1934. júniusi jelentése a következő sarlós sze-
mélyeket emelte ki a rendőrségi nyilvántartás alapján ebben az időszakban: Dobossy Imre,
Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, valamint Szporny Anna. Uo.

74 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 64/1-1934 biz.

75 Uo.

Rendőri megfigyelések a Sarló megszűnése után

A fentiek is aláhúzzák, hogy a további magyarországi megfigyelések egyik fő szempontja lehetett a baloldali fiatalság és Szovjetbarátok Szövetségének további működése. A komáromi magyar királyi rendőrkapitányság 1935. március 21-ei beszámolója szerint ugyanis Kassán új csoportja alakult a Szovjetbarátok Szövetségének: *„Tisztelettel jelentem, hogy bizalmas úton értesülést szereztem arról, hogy a szovjetbarátok szövetségének Kassán is alakult csoportja. Az alakuló gyűlésüket folyó évi február hó 10-én tartották a »Rohlena« kávéházban».*⁷⁶ A jelentés ugyanakkor arra is utalt, hogy az érsekújvári csoportot sem számolták fel véglegesen a hatóságok.⁷⁷

1934 után nemcsak a volt sarlósokat, hanem nagyon gyakran azok hozzátartozóit is megfigyelték a magyarországi hatóságok. Például az érsekújvári származású sarlósok „üdvöskéjének”, az ekkor már Dobossy Imre feleségévé lett Szporny Anikónak a Sarlóval és a Szovjetbarátok Egyesületével kapcsolatot ápoló testvéreit, Szporny Juliannát és Károlyt is szemmel tartották.⁷⁸ Jócsik Lajos öccsét, Imrét pedig még 1935-ben is megfigyelték annak ellenére, hogy a hatóságok tisztában voltak vele, nem folytat baloldali tevékenységet: *„Megállapításunk szerint Jócsik Imrét csupán testvéri kötelék fűzi öccséhez. Olyan adat, amely azt igazolná, hogy Jócsik Imre részt vesz öccse magyarelles tevékenységében, beszerezhető nem volt».*⁷⁹ 1935-öt követően szintén folytatódott a megfigyelések a fiatalok irányába. A magyarországi utakat azonban megfelelő indoklással – korábban például Porzolt Lászlóék esetében a szőnyi birtokai miatt – engedélyezték a fiatalok számára. Szporny Anikó gyógykezelésre irányuló határ-átlépését például 1935-ben annak ellenére is tudomásul vették, hogy a hatóságok szerint *„[...] marxista érzelmű, az érsekújvári kommunista párt tagja, a felvidéken működő »Szovjetunió barátai egyesület«-nek tagja».*⁸⁰

A sarlós múlt utóregzései

Az 1938-as visszacsatolást követően is gyakoriak voltak a sarlósok előéletével foglalkozó beszámolók.⁸¹ A fiatalok előlete elsősorban a később állami funkciót betöltő exsarlósok esetében került az érdeklődés középpontjába. Az érsekújvári királyi járási bíróságnál ügyészként működő Dobossy Imre esetében például a székesfehérvári

76 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 15/2-1935. biz.

77 Uo. Ehhez I. 64. l.ábjegyzet.

78 Ehhez I. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Res. 3349/1935.

79 Uo.

80 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 153./biz. szám/1935. Ugyanakkor férje, Dobossy Imre belépését is engedélyezték, aki egy budapesti klinikán fekvő felesége látogatása ügyében kért beutazást Magyarországra. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 153./biz. szám/1935. Res. 11689/1935.

81 Erről I. Simon 2015, 31–60. p.

csendőrkerületi parancsnokság az igazságügy-miniszternek kiemelte a Szovjetunió Barátai Egyesületében betöltött szerepét és a nyíltan marxista frazeológiájú 1931. évi sarlós kongresszuson való közreműködését: „Nagyméltóságod tájékoztatására van szerencsém tisztelettel közölni, hogy az államrendészeti nyilvántartásában Dr. Dobossy Imre [...] a következő feljegyzéssel szerepel: »A Szovjetunió Barátok társaságának a szervezője a cseh megszállás idején a felvidéki Sarlósok legjelentékenyebb tagja volt, s mint ilyen Pozsonyban 1931 év szeptember havában tartott Sarló kongresszusra előadást tartott a diákság és az ifjú munkások vörös barátságáról.«⁸² Ennek okán további nyomozást indítványozott Dobossy Imre személyét illetően: „Dr. Dobossy Imre előéletére vonatkozóan a győri kir. főügyész útján bizalmas nyomozást indítottam, amelynek során a komáromi kir. ügyészség elnöke és az érsekújvári m. kir. rendőrkapitányság, utóbbi Jaross Vilmos főispánnal is érintkezésbe lépve, azt jelentették, hogy dr. Dobossy Imre, bár a szélsőséges irányzatok követésére hajlamos egyén, – belátta, hogy a kommunista eszmék tévesek, jelenleg a legjobb magyar hazafi, aki feleségével együtt minden magyar nemzeti megmozdulásban részt vesz.”⁸³ A miniszteri osztályfőnök a tárca nélküli magyar királyi miniszterrel egyetértőleg a belügyminiszter felé azt a következtetést írta, miszerint nincs szükség további lépésekre Dobossy Imrével szemben.⁸⁴

Előfordult azonban, hogy még később is problémát láttak a fiatalok korábbi baloldaliságában. Ilyen volt Bólya Lajos helyzete, aki az érsekújvári királyi ügyészség vezetője volt 1941-ben.⁸⁵ A Magyar Királyi Honvédezerkar Főnöke a miniszterelnöknek olyan jelentést tett, miszerint Bólya baloldali gondolkodásának a sajtócenzori minőségében a cenzúrázásnál észlelhető.⁸⁶ A miniszterelnök megbízásából az igazságügy-miniszternek címzett levél azonban, bár a Sarlót erősen baloldali mozgalomnak mutattak be, felhívta a figyelmet, hogy az később kettéhasadt, „amennyiben tagjainak egyik része teljesen bolsevista irányt vett, míg sok olyan fiatalember, aki eredetileg sarlós volt, a világesemények hatása alatt a jobboldali mozgalmakhoz csatlakozott”.⁸⁷ A miniszteri tanácsos (a miniszterelnök rendeletére) Bólya Lajos védelmére kelve kiemelte „nemzeti szempontból” való megbízhatóságát: „Bólya kir. Ügyész tudomásom szerint a Csehszlovákia felszámolását megelőző egy-két esztendőben nemzeti szempontból kifogásolható cselekedeteket nem követett el, sőt a felvidéki magyarság kultúrmozgalmi-

82 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 9318/1939. Ehhez l. még: „Az érsekújvári szárnyparancsnok jelentése szerint Dr. Dobossy Imre érsekújvári ügyvéd az ottani kir. járásbírósnál mint ügyészi megbízott működik. Nevezett ügyvéd az Államrendészeti zsebkönyv 154. lap oldalán mint kommunista gyanús van nyilvántartva. Ezt a körülményt az Igazságügy Miniszter úrral való közlés végett jelentem.” MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 435 sz./kt.1939.

83 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318 9318/1939.

84 Uo.

85 Bólya Lajos (1905–1978): költő, jogász. A Sarló tagja. 1938-ig vizsgálóbíró volt Nyitrán. (Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02048.htm> [2016. 12. 27.])

86 MNL OL K 28 1941 – P – 26829 20 cs. 608. 102. 965. sz. 1941.

87 Uo.

ban tevékeny részt vett.⁸⁸ Később a miniszteri tanácsos azt is jelezte, hogy a Bólya Lajos ideológiai előéletével való foglalkozás már nem időszerű, konkrét adatok híján pedig nincs bizonyíték Bólya megbízhatatlanságára.⁸⁹

Összegzés

Összegezve elmondhatjuk, hogy a prágai magyar egyetemisták egy csoportja már a Szent György Körhöz kötődő (1925–28) időszakban szembekerült a Horthy-korszak Magyarországnak konzervatív keresztény-nemzeti ideológiájával és politikai irányvonalával. Ekkor elsősorban ideológiai szempontból kifogásolták a hivatalos magyarországi tudományos élet képviselői – pl. Berzeviczy Albert – a Szent György Körhöz tartozó fiatalok újszerű – népi és demokrata – világnézetét, gondolkodásmódját. Már ekkor felfigyeltek Budapesten a mozgalomhoz tartozó fiatalok tevékenységére és szemmel tartották őket. Ezzel együtt a később a Sarlós mozgalomban tömörült és egyre inkább baloldali ideológia felé tájékozódó fiatalok folyamatos kapcsolatot tartottak fent a velük rokonszenvező magyarországi mozgalmakkal, személyekkel, legfőképpen Móricz Zsigmonddal és a népi mozgalom más tagjaival. Ugyanakkor a baloldali-szocialista irányvonal megerősödése miatt 1929-ben a pozsonyi konzul már negatív és elítélő hangnemben nyilatkozott a fiatalokról, kiemelve revízióellenességüket és rokonszenvűket a kommunizmus irányába. A hivatalos Magyarországgal való kapcsolatok elmérgesedésére az ún. „koszorú-affér” után került sor, mely nemcsak a magyarországi ifjúsági mozgalmakkal való elhidegülésben játszott szerepet, hanem a fiatalok személyes életére is hatással volt.

88 MNL OL K 28 1941 – P – 26829 20 cs. 608. 26829 M.E.II.1941.

89 „Van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy a Sarlós Mozgalom annakidején erősen baloldali és nemzeti szempontból aggályos mozgalom volt, amely később kettéhasadt, amennyiben tagjainak egyik része teljesen bolsevista irányt vett, míg sok olyan fiatalember, aki eredetileg sarlós volt, a világesemények hatása alatt a jobboldali mozgalmakhoz csatlakozott.” – az előző átiratot a honvédezerkar átirataként intézi a miniszterelnök rendeletére a miniszteri tanácsos az igazságügy-miniszternek egy Bólya Lajost védelmébe vevő kommentárral. Véleménye szerint egyrészt már nem időszerű ezzel foglalkozni. Uo. 1941. október 25-én ugyanakkor bizonyos Sárkány (a Székesfehérvári Magyar Királyi Honvéd Hadtest Parancsnokság Kémelhárításhoz tartozó alkalmazottja) az érsekújvári rendőrségnek dr. Bólyára 1938-ban tett megállapításának másolatában kihangsúlyozta, hogy Bólya Nyitráról érkezett Érsekújvárra, s korábban csak „tótul volt hajlandó beszélni. Mint író, leginkább szociáldemokrata és kommunista irányú cikkeket írt és ezen irányzatnak volt a lelkes híve. Nyitrán, mint sarlós volt ismeretes, s állandó összeköttetést tartott fenn dr. Dobossy érsekújvári ügyvéddel, s a Sarlós szervezkedést a felvidéken dr. Dobossyval együtt irányította. A vizs zacsatolás előtt, amikor a komáromi tárgyalások voltak, dr. Staudt tszéki elnök egy alkalommal dr. Bólyát behozta egy magyar társaságba, ami akkor a nyitrai magyarok között nagy felháborodást keltett, s nagy felzúdulással vették, hogy dr. Bólya teljesen megváltozott, állandóan magyarul beszélt, és minden alkalmat megragadott arra, hogy őt magyarok társaságában lássák”. Uo.

A prágai és pozsonyi magyar követségi, illetve konzulátusi apparátus 1931-től már egyre inkább a nemzeti gondolat, a revíziós elképzelések ellenségeként kezelte a sarlósokat. Ez természetesen közrejátszott abban, hogy a vezetők nagy része ebben a gazdasági válsághoz fűződő időszakban már a kommunista ideológia irányába tájékozódott. A megfigyelések fő szempontját a magyarországi fiatalság radikalizálódásának megakadályozása jelentette. A megfigyelt sarlósok körét a kommunista ideológia irányába tájékozódó, a kommunista párt tagságát gyarapító fiatalok jelentették. Tovább növelte a velük szembeni bizalmatlanságot, hogy az Érsekújvárott megalapított Szovjet Barátok Körének létrehozásában szintén vezető szerepet játszottak az átmenetileg kommunistává lett sarlósok. Erről szintén szélsőséges véleményt fogalmaztak meg a magyarországi jelentések. 1932-től a hivatalos beszámolók kiemelik Csehszlovákia szigorúbb magatartását a sarlósok kapcsán. A Köztársaságot is érintő gazdasági válság hatása ugyanis fokozta a fiatalok radikalizálódását.

Mindenesetre nemcsak a mozgalom működése alatt, de azt követően is megfigyelték egyes sarlós fiatalok tevékenységét, sőt megakadályozták beutazásukat Magyarország területére. Történt ez annak ellenére, hogy ebben az időszakban a vezetők egy részének marxista tájékozódása mellett a volt sarlós fiatalok másik csoportja már az aktivista-szociáldemokrata irányvonal felé orientálódott. Ezt a vonalat a magyarországi jelentések természetesen nemzeti szempontból szintén megbízhatatlannak ítélték, így arról is kritikusan nyilatkoztak. A bécsi döntést követően elsősorban az állami hivatalt betöltő exsarlósok esetében voltak fontosak azok a beszámolók, amelyek a fiatalok baloldali előéletével foglalkoztak. Ekkorra azonban már a fiatalok baloldali „félrelépése” elvesztette aktualitását, mulékony rövid epizóddá vált egy sok próbatételt megélt nemzedék életében és történetében.

Levéltári és kéziratári anyagok

Debreceni Déry Múzeum. Sarló-gyűjtemény
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 28
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 63
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 149
Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára. Szalattnai Rezső hagyatéka

Irodalom

- Bajcsi Ildikó 2015a. A Prohászka Ottokár Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. sz. 61–86. p.
- Bajcsi Ildikó 2015b. *A Sarló mozgalom tevékenysége (1928–1934)*. PhD hallgatók III. konferenciája. Pozsony, Linceum Kiadó.
- Bajcsi Ildikó. *A baloldali magyar kulturális értelmiség megszerveződése az első csehszlovák köztársaságban. A Sarló mozgalom szervezeti felépülése és személyi összetétele*. Kézirat.
- Balogh Edgár 1930. Fasizmus vagy kisebbségi önvédelem. *A Nap*, okt. 2. 3. p. (Kodolányi János cikkével kapcsolatban. *A Reggelnek a Sarló elleni támadásáról*.)
- Balogh Edgár 1932. Szlovenszko új kultúrfronton. *Új Szó*, 5–6. sz. 19–27.p.

- Balogh Edgár 1981. *Hét próba*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Berzeviczy Albert 2015. *Búcsú a Monarchiától. Berzeviczy Albert naplója (1914–1920)*. (Gali Máté összeáll.) Budapest, Helikon.
- Boross Zoltán 1930. Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék. *A Nap*, 69. sz. 8. p.
- Cornelius, S. Deborah 1998. *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925–1934*. Social Science Monograph, Boulder, Colorado. Columbia University Press.
- Fónod Zoltán 1997. *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995*. Pozsony, Madách-Posonium.
- Jócsik Lajos 1939. *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz év kisebbségben*. Budapest, Nyugat.
- Kiss Róbert Károly–Vajda Tamás 2012. *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Szeged, Universitas Szeged Kiadó. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf (2016. 12. 23.)
- Kovács Endre 1981. *Korszakváltás*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Krammer Jenő 1935. *A szlovenszkoí magyar serdülők lelkivilága. Szociálpszichológiai tanulmány*. Budapest, Merkantil-nyomda.
- Ladányi Andor 1995. Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. *Educatio*, 2. sz. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (2016. 12. 23.)
- Lévay Zoltán 1993. A magyar „középosztály” válságához. *Korunk*, február. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1933&honap=2> (2016. 02. 19.)
- M. Kiss Sándor 1981. „... hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” /Interjú Balogh Edgárral/ Budapest, Művelődéskutató Intézet.
- Magyar Életrajzi Lexikon. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02048.htm> (2016. 12. 27.)
- Papp István 2012. *A magyar népi mozgalom története. 1920–1990*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Pálenyik Ferenc – Pék Vendel 1971. A Párt katonái voltak (Új Szó 1971. 06. 16.) *Érsekújvár és Vidéke*, http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-uj szo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora-helytoertenet&Itemid=65 (2016. 12. 21.)
- Peéry Rezső 1994. *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. Pozsony, Kalligram.
- Rupnik, Jaques 2002. *Dějiny Komunistické strana Československa: od počátku do převzetí moci*. Praha, Academia.
- Sándor László 1978. *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Budapest–Pozsony, Kossuth Könyvkiadó–Madách Könyvkiadó.
- Simon Attila 2013. *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Simon Attila 2015. Nyilasok a spájzban. Szélsőjobboldali kísérletek a szlovákiai Magyar Párt átalakítására és Esterházy János eltávolítására a pártelnöki tisztségből 1939 és 1945 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. sz. 31–60. p.
- Szarka László 2016. *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Pozsony, Kalligram.
- Szilágyi Zsuzsa: *Válság a szociológus szemével*. <http://www.haon.hu/debrecen/valsag-a-szociologus-szemevel/1882003>. (2016. 02. 19.)
- Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikonok/a-csehszlovakiai-magyarok-lexikona-1918-tol/> (2016. 12. 28.)

Turczel Lajos: 1988. Újraközlés. Érsekújvár és a Sarló. (Újraközlés) *Érsekújvár és Vidéke*, http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=601:turczel-lajos-ersekujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora-helytoertenet&Itemid=65 (2016. 12. 10.)

Vígh Károly: A felvidéki Sarló-mozgalom története. *Valóság*, 2004. 8. sz. 64–72. p.

Zemko, Milan 2010. *Občan, spoločnosť, národ v pohybe Slovenských dejín*. Bratislava, Historický ústav SAV.

ILDIKÓ BAJCSI

THE OFFICIAL HUNGARY AND THE SARLÓ MOVEMENT. REPORTS ON THE MOVEMENT'S LEADING FIGURES

The study deals with the leftist organization of young Hungarian intellectuals in Czechoslovakia between the two world wars. Based on newly disclosed diplomatic and police sources, the paper mainly focuses on the movement's official judgement by the Hungarian state. Horthy's conservative Hungary took a critical view on the movement from the very beginning. After Sarló's reorientation toward Marxism, the country regarded the leaders of Sarló as enemies, and kept them under constant surveillance. The study based on source analysis, has an ambition to provide background information to the realistic assessment of Sarló's short-term leftist and communist orientation. Hungary's official distrust toward young people engaged in the movement was an important contributing factor to that too.